

Таким чином, для Центрального промислового регіону характерне переважання техногенних загроз над природними, що обумовлено концентрацією підприємств видобувної промисловості, металургії та металообробки, хімічної та нафтохімічної промисловості, машинобудування, комунальних підприємств. Порівняно з іншими регіонами країни він відзначається специфікою розміщення об'єктів підвищеної небезпеки, а саме їх концентрацією в агломераціях, промислових центрах, вузлах.

Підвищенню ефективності управління природно-техногенною безпекою в регіоні може сприяти запровадження управління на рівні макрорегіонів, виділених за особливостями прояву різних видів небезпек. Відповідно, програма підвищення рівня природно-техногенної безпеки має включати систему цілей щодо нейтралізації найбільш гострих проблем, розглядаючи та оцінюючи рівень небезпеки на регіональному, локальному, об'єктовому рівнях.

Література

1. *Постанова Кабінету Міністрів України "Про положення про єдину державну систему запобігання і реагування на аварії, катастрофи й інші надзвичайні ситуації"* // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2002. – № 12. – С. 141–162. – (Законодавство України про надзвичайні ситуації).
2. Данилишин Б. М. *Безпека регіонів України і стратегія її гарантування: монографія у 2 т.* / Данилишин Б. М., Степаненко А. В., Ральчук О. М. – К.: Наукова думка, 2008.
  - Т.1 *Природно-техногенна (екологічна) безпека.* – 2008. – 389 с.
3. Данилишин Б. М. *Наукові основи прогнозування природно-техногенної (екологічної) безпеки* / Б. М. Данилишин, В. В. Ковтун, А. В. Степаненко: [монографія]. – К.: Лекс Дім, 2004. – 552 с.
4. Олійник Я. Б. *Районування території України за рівнем природно-техногенної безпеки* / Я. Б. Олійник, О. Ю. Кононенко, А. Л. Мельничук // *Часопис соціально-економічної географії.* – 2009. – № 6(1). – С. 76–83.
5. *Статистичний щорічник України за 2007 рік* / [ред. О. Г. Осауленко]; Держ. комітет статистики України. – К.: Консультант, 2008. – 571 с.
6. *Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2008 р.* [Електронний ресурс] // Офіційний сайт МНС України. – Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/annual_report/2008/content_1.ua.php?m=B5.

УДК 330.15:338.22

А. Г. ОХРИМЕНКО, І. Л. МЕЛЬНИК
Київський університет туризму, економіки і права

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто проблеми рекреаційного природокористування. Наголошується на важливості використання стратегічного управління та принципів сталого розвитку стосовно такої діяльності. Обґрунтовано основні принципи та послідовність запровадження стратегії рекреаційного природокористування.

Ключові слова: рекреаційне природокористування, сталий розвиток, стратегія.

Рассмотрены проблемы рекреационного природопользования. Отмечается важность использования стратегического управления и принципов устойчивого развития в этой деятельности. Обоснованы основные принципы и последовательность внедрения стратегии рекреационного природопользования.

Ключевые слова: рекреационное природопользование, устойчивое развитие, стратегия.

Problems recreational. Stressed the importance of strategic management and sustainable development principles in relation to such activities. The main principles and consistent implementation of a strategy recreational.

Key words: recreational nature, sustainable development strategy

Розвиток сфери туризму та її складової – рекреації – відноситься до пріоритетних напрямів соціально-економічної діяльності в багатьох країнах. У процесі рекреаційної діяльності природа відіграє роль одного з провідних чинників оздоровлення людини. Взаємодія суспільства і природи проявляється в розширенні впливу людини на довкілля, зростанні темпів економічного розвитку, а також в усвідомленні необхідності збереження природного середовища. Тому в умовах взаємодії суспільства і природи, зростанні потреб у рекреації виникає об'єктивна необхідність планомірного використання природного потенціалу для задоволення специфічних оздоровчих потреб, тобто організації особливого виду природокористування – рекреаційного.

Теоретико-методологічні проблеми рекреаційного природокористування є предметом досліджень багатьох українських та зарубіжних учених, зокрема: Т. Галушкіної, Л. Гринів, Е. Колотової, В. Кравціва, Л. Черчика, І. Яковенка та ін. Аналіз практичної діяльності, останніх досліджень і публікацій щодо рекреаційного природокористування дає підстави стверджувати, що дана проблема, з одного боку, є актуальною, а з іншого – надзвичайно різноплановою і складною, тому потребує глибоких та детальних досліджень. Так, наприклад, у роботах В. Кравціва та Л. Гринів пропонуються методики аналізу ефективності використання рекреаційного потенціалу [1]. Л. Черчик обґрунтовує концепцію екоефективності рекреаційного природокористування території на макро- та макрорівнях на базі застосування ринкових механізмів [2]. У полі зору В. Семенова та Д. Балджи перебувають регіональні еколого-економічні аспекти рекреаційного природокористування [3]. У працях Т. Галушкіної обґрунтовується механізм формування екоменеджменту та концептуально-організаційні принципи збереження довкілля на регіональному рівні [4].

Варто зазначити, що низка теоретичних і практичних аспектів рекреаційного природокористування недостатньо освітлена, особливо питання формування та реалізації стратегії сталого рекреаційного природокористування, обґрунтування пріоритетних напрямів використання природних ресурсів у контексті збалансованого розвитку регіональної економіки. Саме це і визначило вибір теми даної статті.

Упровадження сталого розвитку в рекреаційному природокористуванні повинне мінімізувати негативні екологічні наслідки туризму. Це завдання набуває особливої актуальності у світлі розвитку туристичної сфери і зростання

її навантаження на середовище, оскільки туризм зможе розвиватися лише при сталому використанні природних ресурсів.

Метою даної роботи є розробка пропозицій з удосконалення рекреаційного природокористування на основі стратегічного бачення та з використанням концепції сталого розвитку як керівної вихідної ідеї.

У загальному розумінні, рекреаційне природокористування являє собою сукупність форм і способів використання природних ресурсів для рекреації. Об'єктом рекреаційного природокористування є природний рекреаційний потенціал, що, за визначенням І. Яковенка, являє собою сукупність взаємопов'язаних компонентів природних і природно-антропогенних систем, які створюють можливість розвитку на певній території у визначений проміжок часу видів і форм діяльності, спрямованих на задоволення рекреаційних потреб людей усіх рівнів організації (індивідуальних, групових, суспільних) [5].

У сучасному суспільстві використання природних ресурсів, у тому числі рекреаційних, потребує виважених та раціональних підходів. Виходячи із концепції сталого розвитку, актуальності набуває встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб у рекреації та захистом інтересів майбутніх поколінь.

Варто зазначити, що концепція сталого розвитку не завжди отримувала позитивні оцінки експертів через неоднозначне трактування словосполучення *sustainable development* – стійкий, сталий (статичний, нерухомий) розвиток (рух, динаміка). Однак сьогодні більшість науковців трактує це поняття як тривалий та підтримуючий розвиток соціально-економічної системи, що забезпечує безперервний прогрес суспільства.

Для раціонального використання наявних рекреаційних ресурсів та з метою сталого розвитку туризму великого значення набуває розробка середньо- і довгострокових програм та здійснення планування розвитку туристської сфери, урахуваючи культурні й природні особливості певних регіонів, необхідність збереження культурно-історичної спадщини і можливості впровадження інновацій.

Отже, виникає нагальна потреба в якісно новому типі мислення, що в міжнародній практиці прийнято називати стратегічним. Цей тип мислення дає змогу розробити нові правила гри – стратегії. Таким чином, одним із інструментів, що може забезпечити втілення концепції сталого розвитку до рекреаційного природокористування, є стратегія. Вихідною ідеєю, яка відображає сутність концепції стратегічного управління, є необхідність урахування взаємозв'язку та взаємовпливу зовнішнього і внутрішнього середовища при визначенні цілей цієї діяльності.

Актуальність упровадження стратегії рекреаційного природокористування зумовлюється тим, що вона передбачає сприяння: цілеспрямованості діяльності; створенню умов для перспективного планування; прийняттю управлінських рішень із урахуванням стратегічних цілей; інтеграції інтересів та механізмів діяльності органів влади, підприємницьких структур, громадськості.

Ураховуючи ідеї сталого розвитку та сучасні реалії в рекреаційному природокористуванні, варто дотримуватися таких базових умов при формуванні і реалізації стратегії: глобальне бачення комплексних, масштабних проблем, що відображає взаємозалежність різних складових рекреаційного природокористування в світовому масштабі; застосування холістичного підходу та розгляд сукупності актуальних проблем у їх взаємодії як частин єдиного цілого; розгляд та передбачення наслідків можливих проблем, а також рішень і практичних заходів щодо їх регулювання.

Холістичний підхід (*holistic*; від грец. *holos* – цілий, цілісний) – це концепція, що розглядає всі предмети, процеси та явища як єдине, гармонійно функціонуюче ціле, кожна частина якого виконує певну життєво важливу функцію. Згідно із прикладними дослідженнями, холістичний підхід передбачає таке уявлення про явище, річ, сукупність речей або явищ, де єдине, цілісне передує складовим частинам, а також одночасне бачення всього явища, речі, предмета, "входження" в суть того, що є загальним для сукупності речей і явищ [6].

Відповідно до холістичного підходу в рекреаційному природокористуванні навколишнє середовище варто розуміти більш широко, включаючи і природний (фізичний), і соціально-культурний аспекти. Розробка стратегії рекреаційного природокористування з використанням цього підходу повинна базуватися на комплексному всебічному врахуванні економічних, соціальних, екологічних та адміністративних факторів на основі інтегрального їх поєднання.

Отже, застосування холістичного підходу орієнтує на розуміння рекреаційного природокористування як певної цілісності в єдності всіх його складових. Зокрема, при осмисленні цих компонентів варто надавати пріоритет їх тлумаченню не як автономних протилежностей, а як тісно і постійно взаємодіючих складових, що задовольняють цілісність рекреаційного природокористування.

Стратегія рекреаційного природокористування може розроблятися на кількох рівнях: державному, регіональному і місцевому. На державному рівні повинні формуватися та декларуватися загальні напрями (стратегічні орієнтири) рекреаційного природокористування та принципи їх реалізації. На регіональному рівні здійснюватиметься: оцінка поточного стану рекреаційних ресурсів та її порівняння з даними минулих періодів; визначення та ранжування принципово важливих для даної території ресурсів; формування стратегічних пріоритетів використання рекреаційно-ресурсного потенціалу; побудова програми пошуку шляхів їх реалізації на рівні регіону та держави; розробка стратегії на рівні регіону; узагальнення в комплексну державну стратегію.

Побудова комплексної стратегії сталого розвитку рекреаційного природокористування певної території (регіону) передбачає послідовну реалізацію наступних складових: концепція → стратегічні орієнтири → стратегія → план → програма → контроль за виконанням.

Розробка стратегії на регіональному рівні повинна враховувати інтереси всіх суб'єктів ринку: державних органів, підприємств, які отримали право

користування рекреаційними ресурсами, та місцевого населення території. Застосування такого механізму сприятиме пропорційному раціональному розвитку та використанню рекреаційних ресурсів території.

Відповідно до концепції стратегічного управління, можна запропонувати такі етапи моделі планування реалізації стратегії рекреаційного природокористування певного регіону: визначення місії та цілей, оцінка рекреаційного потенціалу, вибір стратегічних орієнтирів та напрямів, розробка, реалізація та оцінка стратегії рекреаційного природокористування (рис.).

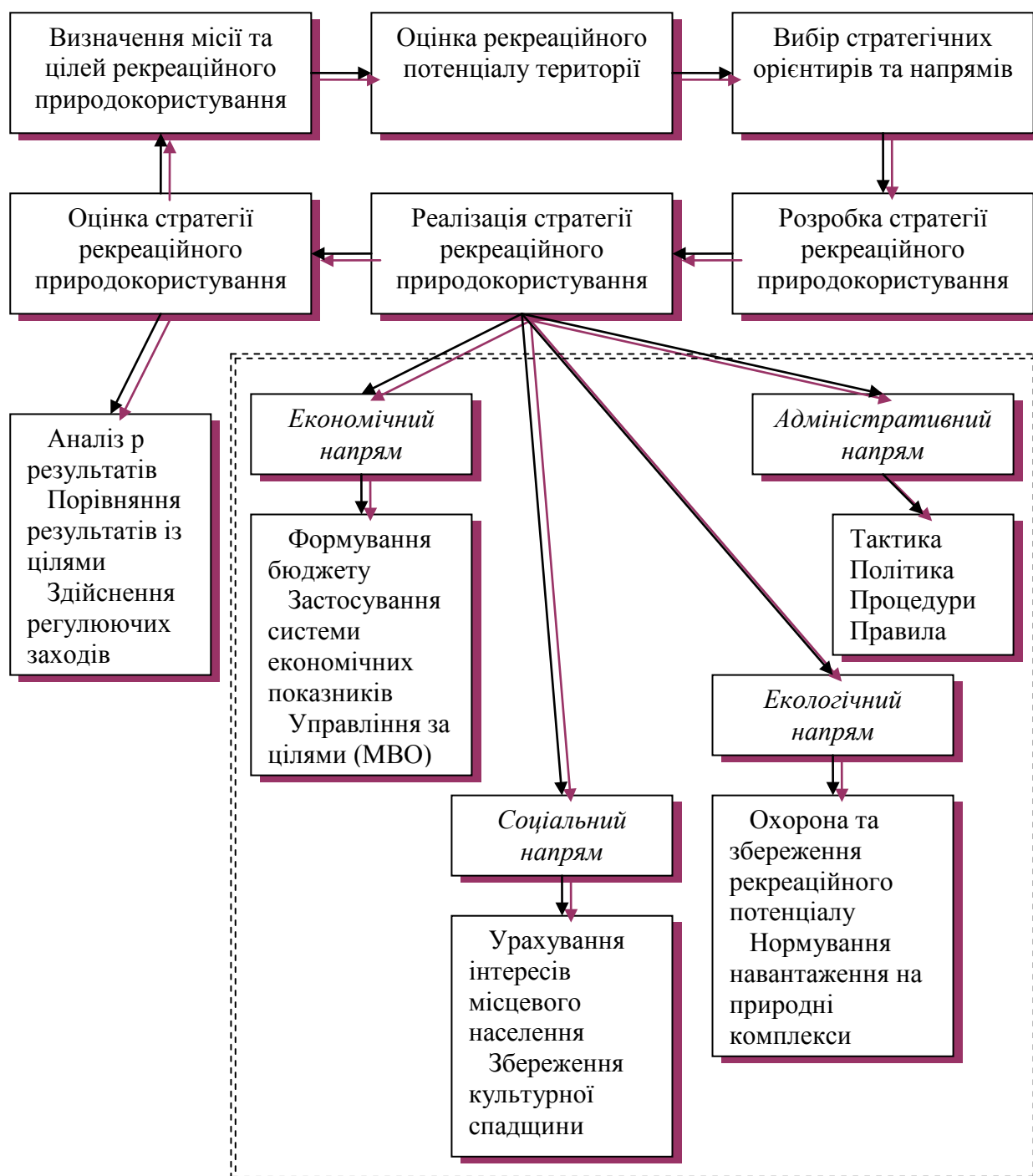

Рисунок. Схематична модель планування реалізації стратегії рекреаційного природокористування

Оснoву будь-якої стратегії становлять цілі, що презентують бажаний стан об'єкта в майбутньому, тому в цьому контексті цілі рекреаційного природокористування повинні відповідати умовам SMART. Термін SMART – це аббревіатура, що визначає набір критеріїв для визначення цілей: Specific, Measurable, Achievable, Realistic, Time bounded. Тобто цілі повинні бути: конкретними, вимірними, досяжними, реалістичними, обмеженими в часі.

Крім того, важливим аспектом рекреаційного природокористування є розуміння цієї діяльності у процесі виходу країни з економічної кризи. За теорією економічного циклу в період кризи активізується пошук науковців нових механізмів та шляхів удосконалення господарських процесів, а реалізація цих напрацювань стає основою економічного зростання, тобто початком нового циклу. Стратегічне бачення рекреаційного природокористування в контексті сталого розвитку може стати основою оптимального використання всіх складових природоресурсного потенціалу.

Основи сучасного рекреаційного природокористування мають відображати принципові положення стратегічного управління з урахуванням концепції сталого розвитку. Крім зазначених аспектів, розробка і впровадження стратегії рекреаційного природокористування може передбачати вирішення проблем, що потребують подальших досліджень, зокрема:

- удосконалення законодавчої, науково-методичної та інформаційної бази, оскільки результативність зусиль щодо стратегії рекреаційного природокористування значною мірою визначається тим, як вони забезпечені нормативно-правовою, науково-методичною та інформаційною підтримкою;
- упровадження економічного механізму природокористування з урахуванням міжнародного досвіду;
- розробка механізму сприяння залученню прямих іноземних інвестицій, оскільки сьогодні інвестору складно оцінити системні ризики та визначити строки окупності окремих проектів у цій сфері.

Варто зазначити, що поширення принципів сталого розвитку в практиці туристської діяльності відбувається під впливом споживчого попиту. Інформованість населення про стан довкілля та екологізація свідомості людей призводять до того, що екологічний стан є одним із головних критеріїв вибору місця і форми відпочинку.

Література

1. *Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери [Кравців В. С., Гринів Л. С., Копач М. В., Кузик С. П.]. – Львів: НАН України, ІРД НАН України, 1999. – 78 с.*
2. *Черчик Л. М. Ринкові трансформації у рекреаційному природокористуванні: автореф. дис... на здобуття наукового ступеня д-ра екон. наук: 08.00.06 "Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища" / Л. М. Черчик. – Одеса, 2007. – 36 с.*
3. *Семенов В. Еколого-економічні проблеми природокористування курортно-рекреаційних територій / В. Семенов, Д. Балджи // Регіональні проблеми розвитку туризму та рекреації: зб. наук. пр. / ред. кол.: Мамутов В. К. (відп. ред.) [та ін.]; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2005. – С. 122–129.*
4. *Галушкіна Т. Механізм формування регіональної моделі екоменеджмента (на прикладі приморських рекреаційних територій Причорномор'я) / Т. Галушкіна. – Одеса: ИПРЭИ НАН України, 1999. – 128 с.*

5. Яковенко И. М. О дефинициях теории рекреационного природопользования / И. М. Яковенко // *Культура народов Причерноморья*. – 2005. – № 64. – С. 22–27.
6. Дугин А. Г. *Философия традиционализма [Электронный ресурс]* / А. Г. Дугин. – Режим доступа: <http://www.arcto.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=118#04>.
7. Пашенцев О. І. *Методологічні підходи до використання математичних моделей у дослідженні проблем економіки природокористування* / О. І. Пашенцев // *Актуальні проблеми економіки*. – 2009. – № 4. – С. 204–210.

УДК 338.12(075.8)

О. П. ПРИСТАЙКО

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ИНДИКАТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ: СТРУКТУРА, ВИКОРИСТАННЯ, ВИКОНАННЯ

У статті досліджено прогрес України на шляху до сталого розвитку крізь призму індикаторів Цілей розвитку тисячоліття. Виявлено вузькі місця виконання ЦРТ у контексті використання та відновлення природних ресурсів та запропоновано низку заходів щодо виконання зобов'язань, які взяла на себе Україна в рамках ЦРТ.

Ключові слова: цілі розвитку тисячоліття, сталий розвиток, природно-ресурсний потенціал, екологічна безпека.

В статье представлены результаты исследований прогресса Украины в достижении устойчивого развития через призму Целей развития тысячелетия. Выведены узкие места выполнения ЦРТ в контексте использования и восстановления природных ресурсов, предложено ряд мероприятий, которые позволят выполнить обязательства, взятые Украиной в рамках ЦРТ.

Ключевые слова: цели развития тысячелетия, устойчивое развитие, природно-ресурсный потенциал, экологическая безопасность.

In the article the results of research of sustainable development implementation progress in framework of Millennium Development Goals (MDG) for Ukraine is represented. The bottlenecks of MDG implementation in scope of nature resources use, management and conservation are illuminated and proposed combinations of measures for fulfilling MDG commitments.

Key words: Millennium Development Goals, sustainable development, natural-resources potential, environmental safety.

Сталий розвиток визначено ООН як основний для цивілізації на XXI століття. Поклавши в основу подальшого розвитку держави добробут і безпеку людини, її прагнення жити в гармонії з природою, взявши до уваги основні ідеї і принципи, закріплені у Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку від 14 червня 1992 року, Україна започатковує процес змін, що забезпечить перехід до сталого розвитку держави.

З того часу проблематика сталого розвитку активно досліджувалась економістами (З. В. Герасимчук, М. І. Долішнім, Б. М. Данилишиним, С. К. Харічковим, Є. В. Хлобистовим), географами (Д. М. Гродзинським, С. А. Лісовським, В. Я. Шевчуком), юристами (Н. А. Малишевою, А. Г. Хміль, Ю. С. Шемшученком), соціологами та політологами (О. П. Васютой, К. О. Дергачовим, М. М. Паламарчуком), а також представники прикладних